

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نشر موسسه اشراق و عرفان | ۱۴

مسلسل نشر | ۳۵

- سرشناسه : اعرافی، علیرضا، ۱۳۳۸ -
عنوان و نام پدیدآور : نفاق شناسی/ علیرضا اعرافی.
مشخصات نشر : قم: موسسه فرهنگی هنری اشراق و عرفان.
مشخصات ظاهری : ۱۶۸ ص.
فروست : نشر موسسه اشراق و عرفان: ۱۴.
شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۹۴۱۲۹-۲-۱-۹۰۰۰۰ ریال
- وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت : کتابنامه.
یادداشت : چاپ دوم، ۱۳۹۵.
موضوع : ریاضیات
موضوع : ریاضیات -- جنبه های مذهبی -- اسلام
رده بندی کنگره : ۶ن۷الف/۶/۶۲۵۰ BP
رده بندی دیویی : ۲۹۷/۶۳۲
شماره کتابشناسی ملی : ۳۵۱۴۳۶۱

نفاق شناسی

علیرضا اعرافی

نفاق شناسی

علیرضا اعرافی

ناشر: انتشارات موسسه اشراق و عرفان • امور
هنری: حسن مختاری • ویراستار: احمد رضانی
• نوبت و تاریخ چاپ: دوم، تابستان ۱۳۹۵ •
لیتوگرافی، چاپ و صحافی: سازمان چاپ
إسراء • شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه • قیمت: ۹۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای موسسه اشراق و عرفان محفوظ است.

ایران، قم، خیابان معلم، کوچه هشت، کوچه
شهید محقق، پلاک پنجاه و نه

تلفن: ۰۲۵ + ۳۷۷۴۸۵۴۰

نمابر: ۰۲۵ + ۳۷۷۴۸۵۴۱

www.eshragh-erfan.com
info@eshragh-erfan.com

I S B N : 9 7 8 - 6 0 0 - 9 4 1 2 9 - 2 - 1

فهرست مطالب

سخن موسسه ۹

مقدمه ۱۱

۱. مفهوم شناسی ۱۳

۱. مفهوم لغوی ۱۳
۲. معانی اصطلاحی ۱۶
۳. نفاق در قرآن ۲۱
۴. نفاق در حدیث ۲۸
۵. نفاق در نهج البلاغه ۲۹
۶. نفاق در علم اخلاق ۳۰
۷. نفاق در روان شناسی ۳۰
۸. نفاق در تعلیم و تربیت ۳۰
۹. نفاق و عناوین مرتبط با آن ۳۱

۲. روان شناسی نفاق ۴۶

۱. زمینه های روانی نفاق ۴۶
۲. ریشه های درونی نفاق ۴۸
۳. نفاق، حرکت قُسری است ۶۲
۴. جایگاه بحث نفاق در روان شناسی ۶۳
۵. حالت های روانی منافق ۶۴

۳. جامعه‌شناسی نفاق..... ۷۴

۱. عوامل اجتماعی ابتلا به نفاق و تظاهر..... ۷۴
۲. اوج و انحطاط نفاق..... ۷۸
۳. تأثیر نفاق بر هویت و شخصیت جامعه..... ۷۹

۴. علل و انگیزه‌های نفاق..... ۸۰

۱. انگیزه‌های کفر و شک یا ضعف ایمان، درباره نفاق ارتدادی..... ۸۱
۲. انگیزه‌های اظهار اسلام در نفاق ابتدایی..... ۸۶

۵. اهداف و روش‌های نفاق..... ۸۹

۱. خطوط کلی و راهبردی نفاق..... ۸۹
۲. روش‌های نفاق..... ۹۲

۶. تقسیمات نفاق..... ۹۷

۱. نفاق عقیدتی، اخلاقی و عملی..... ۹۸
۲. نفاق فردی و جریانی..... ۹۹
۳. نفاق ساده و پیچیده..... ۱۰۰
۴. نفاق بی‌خط و نفاق خطدار..... ۱۰۰
۵. نفاق ابتدایی و ارتدادی..... ۱۰۲
۶. نفاق دینی و غیر دینی..... ۱۰۳
۷. نفاق انفرادی، اجتماعی و بین‌المللی..... ۱۰۴
۸. نفاق هدایت‌پذیر و هدایت‌ناپذیر..... ۱۰۴

۷. علایم و نشانه‌های نفاق..... ۱۰۶

۱. سستی و سنگینی در جنگ و جهاد..... ۱۰۶
۲. کراهت و کسالت در عبادت..... ۱۰۸
۳. جاسوسی..... ۱۰۹
۴. روابط مخفیانه با کفر و شرک..... ۱۰۹
۵. کارشکنی در امر رهبری و تضاد با آن..... ۱۱۰
۶. مخالفت با اسلام فقهاتی..... ۱۱۲
۷. در اندیشه فریب خدا و رهبری..... ۱۱۲
۸. پایگاه‌سازی در برابر پایگاه‌های اسلامی..... ۱۱۲
۹. کوشش در جلب رضایت جامعه..... ۱۱۲
۱۰. سوگند زیاد..... ۱۱۳
۱۱. بهانه‌گیری..... ۱۱۴

۱۱۴	۱۲. در انتظار فرار.....
۱۱۴	۱۳. یأس آفرینی و نومیدسازی.....
۱۱۵	۱۴. افشای اسرار.....
۱۱۵	۱۵. وحشت از مرگ و خود باختن در برابر جنگ.....
۱۱۶	۱۶. شعار وقت پیروزی.....
۱۱۶	۱۷. اعتراض به خدا و احکام الهی.....
۱۱۶	۱۸. فرصت طلبی.....
۱۱۷	۱۹. چاپلوسی.....
۱۱۷	۲۰. امر به منکر و نهی از معروف.....
۱۱۷	۲۱. شرکت نکردن در اجتماع های اسلامی.....
۱۱۸	۲۲. روابط بی پایه و سست.....
۱۱۹	۲۳. جستجو از عیوب دیگران.....
۱۱۹	۲۴. اختلاف افکنی در امت اسلام.....
۱۱۹	۲۵. دین سازی.....
۱۲۰	۲۶. اخلال در نظام.....
۱۲۱	۲۷. ترور رهبران اسلامی و عناصر مؤثر.....
۱۲۱	۲۸. برنامه ریزی برای براندازی یا نفوذ.....
۱۲۱	۲۹. وسوسه گری.....

۸. راهکارهای نفاق شناسی..... ۱۲۳

۱۲۴	۱. لحن و شیوه سخن.....
۱۲۵	۲. موضع گیری در عمل.....
۱۲۵	۳. دشمنی علی بن ابی طالب <small>علیه السلام</small>
۱۲۶	۴. گرایش فکری به دشمنان.....

۹. روش های پیش گیری و مقابله با نفاق..... ۱۲۷

۱۲۹	۱. اصول پیش گیری و مقابله با نفاق در سیره پیامبر اسلام <small>صلی الله علیه و آله</small>
۱۳۱	۲. روش های پیش گیری از نفاق.....
۱۳۳	۳. روش های مقابله با نفاق.....

۱۰. نفاق در تاریخ..... ۱۳۸

۱۳۸	۱. شیطان، آغازگر نفاق.....
۱۳۹	۲. آغاز نفاق در تاریخ اسلام.....
۱۴۱	۳. نمونه هایی از نفاق در تاریخ اسلام.....
۱۴۷	۴. فعالیت های منافقان در تاریخ اسلام.....

۱۱. سرانجام منافق..... ۱۵۲

- ۱۵۲..... الف) سرانجام منافق در سیر تاریخی جامعه
 ۱۵۳..... ب) سرانجام منافق در بعد فردی

۱۳. نکات تکمیلی..... ۱۵۹

- ۱۵۹..... ۱. آیات تأویلی درباره نفاق
 ۱۶۰..... ۲. آیات متشابه، دستاویزی برای منافقان
 ۱۶۱..... ۳. تمثیلات و تشبیهات درباره منافق
 ۱۶۳..... ۴. اعجاز قرآن در گزارش اسرار منافقان
 ۱۶۴..... ۵. نفاق و یهود
 ۱۶۴..... ۶. گسترش نفاق از علایم آخرالزمان
 ۱۶۴..... ۷. «هم العدو فاحذرهم»
 ۱۶۵..... ۸. قرآن، درمان نفاق

کتابنامه..... ۱۶۶

سخن موسسه

پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی، رسالت حوزه‌های علمیه را دو چندان کرده است؛ نظام اسلامی برای تأمین پشتوانه‌ی تئوریک خود به منظور تصمیم‌گیری و اجرا باید مبانی علمی لازم را در اختیار داشته باشد، و این عرصه‌ای است که حوزه‌ی علمیه در کنار دیگر مجامع علمی باید در آن نقش فعال داشته باشد؛ زیرا بدون گسترش مرزهای علوم اسلامی به مباحث نوپدید و تولید علوم انسانی با رویکرد اسلامی، این نیاز پاسخ مناسب نمی‌یابد. ضرورت مجاهدت علمی به منظور پاسخگویی به مطالبات روزافزون و برحق جامعه‌ی دینی، آنگاه به اثبات می‌رسد که در نظر داشت؛ اولاً تحولاتی جدید در مجموعه‌ی دانش بشری، به‌ویژه علوم انسانی رخ داده است، ثانیاً زندگی انسان معاصر به واسطه پیشرفت در علوم و فناوری‌های جدید، دستخوش تطوراتی شگرف شده است، ثالثاً شکل‌گیری نظام اسلامی، فرصت مناسبی را فراروی جامعه‌ی دینی قرار داده است تا به اهداف خود دست یابد؛ از این رو سرعت بخشیدن به فعالیت‌های علمی حوزوی به منظور توانمندسازی نظام اسلامی در این باره ضروری می‌نماید.

«موسسه اشراق و عرفان» که فعالیت خود را از سال ۱۳۸۶ با نظارت علمی و ریاست عالی آیت‌الله اعرافی آغاز کرده است، در عین تأکید بر اصالت‌های حوزوی، سعی در رفع نیازمندی‌های معرفتی انسان معاصر دارد؛ از این رو مأموریت‌های خود را «پژوهش در زمینه‌ی فقه‌های نو

و فلسفه‌های مضاف بر مبنای روش اجتهادی در راستای نظام سازی اسلامی»، «پرورش پژوهشگران صاحب‌نظر در عرصه‌ی فقه‌های نو و فلسفه‌های مضاف و نظام‌سازی اسلامی» و «اسلامی‌سازی علوم انسانی» قرار داده است تا بتواند به ایفای نقشی مؤثر در این مجال بپردازد.

بحث «نفاق» یکی از مهم‌ترین مباحث مطرح در قرآن و روایات اسلامی است که علاوه بر داشتن جنبه‌ی عقیدتی، دارای جنبه‌ی اجتماعی هم بوده و شاید بتوان بُعد اجتماعی آن را غالب دانست که با تحقق حکومت دینی، زمینه ظهور و بروز پیدا می‌کند. هر چند اهمیت بررسی این موضوع، پس از پیروزی انقلاب اسلامی، برخی از دغدغه‌مندان را به قلم‌زدن در این عرصه واداشته است، اما در این میان، کتاب پیش‌رو، از اولین پژوهش‌های صورت گرفته در این زمینه است که در سال ۱۳۶۰ این موضوع را با روش تحلیلی، از دیدگاه قرآن، روایات، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و تاریخی به بررسی گذارده و هم‌اکنون با قدری بازسازی، به زیور طبع آراسته می‌شود.

مؤسسه بر خود لازم می‌داند از مؤلف این اثر حضرت آیت‌الله اعرافی که اجازه نشر این اثر را داده و در مراحل مختلف نظارت و راهنمایی عالمانه دریغ ننموده‌اند، تشکر نماید؛ نیز از تلاش‌های پژوهشگر محترم حجت‌الاسلام صمد سعیدی که کوشش فراوانی در تنظیم این اثر انجام دادند، تقدیر نماید.

امید است صاحب‌نظران و اندیشوران حوزه و دانشگاه، موسسه‌ی اشراق و عرفان را به‌منظور بهبود تولیدات علمی آینده، از نظرات و پیشنهادات سازنده‌ی خود محروم نسازند.

مقدمه

پژوهش حاضر به یکی از اساسی‌ترین و حساس‌ترین موضوعات مطرح در اسلام، یعنی «نفاق» می‌پردازد. این موضوع در متون اسلامی، ریشه دارد و سابقه طولانی و جنجال‌برانگیز آن در تاریخ اسلام، قابل توجه است. طرح و بررسی این موضوع، به دلیل مطرح بودن در قرآن، سنت و نیز قرار گرفتن به صورت یک جریان عمیق در تاریخ مسلمانان، ضرورت دارد. نفاق‌شناسی و تجزیه و تحلیل بنیادها و ابعاد آن، به‌منزله بخشی از تاریخ و تحلیل‌جریانی است که سهم بسزایی در شکست‌ها داشته است. هم‌چنین رویارویی انقلاب اسلامی با نفاق و منافقان در طیف‌های گوناگون بر اهمیت بحث می‌افزاید.

نفاق از چند بُعد، قابل بررسی است:

۱. بررسی این موضوع، تحقیقی گسترده در منابع تفسیری و حدیثی است.
۲. نفاق‌شناسی در بُعد تاریخ‌شناسی و بحث از علل انحطاط مسلمانان، از سویی شورانگیز و از سوی دیگر، اسفانگیز است.
۳. به دلیل به روز بودن این موضوع، نفاق‌شناسی، بحثی سیاسی است و ارتباطی تنگاتنگ با استکبار جهانی و جریان‌های همسو و غیر همسو با انقلاب دارد.
۴. نفاق در بُعد دیگر، حساسیت شگرفی دارد و آن، بعد نفسی و

روحی است که به این مسئله، چهرهٔ روان‌شناسی و روان‌کاوی می‌دهد. در پایان باید توجه داشت، مباحث پیش‌رو، عناصری زمینه‌ساز برای خودشناسی و خودسازی است.

گویا ضرورت نفاق‌شناسی، به‌مثابه یک بحث اعتقادی و سیر تحقیق و نظام‌بخشی به آن، روشن است. بیش از دویست آیه در این باره و ضرورت چنین موضوعی وجود دارد؛ اما این بحث، کمتر به صورت نظام‌یافته مطرح شده است. مفسران، ضمن آیات نفاق، مطالبی آورده‌اند؛ ولی منظم، جمع‌بندی شده و همه‌جانبه نیست؛ حتی در تفسیر المیزان، یک مبحث منظم درباره نفاق نیامده است. البته علامه طباطبایی (ره) ذیل آیات، مباحثی آورده است؛ دو بحث هم، یکی در جلد نوزدهم، ذیل سوره منافقین، با عنوان «کلام حول النفاق فی صدر الإسلام»^۱ در چند صفحهٔ محدود و دیگری در جلد بیستم، ذیل سوره مدثر، با عنوان «ذنابة لما تقدم من الکلام فی النفاق»، در یک تا دو صفحه ذکر شده است که گسترده نیست.^۲ از سخنان علامه در تفسیر سوره توبه در جلد نهم^۳ استفاده می‌شود که آن بزرگوار درصدد ارائه بحث جامعی بوده است؛ اما با کمال تأسف تا پایان المیزان، چنین بحثی مشاهده نمی‌شود.

این نوشتار، داعیه بررسی کاملی درباره این موضوع دامنه‌دار و گسترده را ندارد؛ بلکه امید است آغازی در طرح منظم بحث نفاق باشد.

قم، علی‌رضا اعرافی، محرم ۱۴۰۱ق

۱. طباطبایی، المیزان، ج ۱۹، ص ۲۸۷.

۲. همان، ج ۲۰، ص ۹۰.

۳. همان، ج ۹، ص ۴۱۴.